

Роль соціальних зв'язків у формуванні статевої культури підлітків

Проаналізована роль соціальних зв'язків, зокрема друзів, ровесників, засобів масової інформації на формування статевої культури підлітків.

Ключові слова: соціальні зв'язки, статева культура, підлітки.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку суспільства роль соціальних зв'язків у формуванні статевої культури підлітків є однією з актуальних проблем соціальної теорії та практики. Ситуація пов'язана з тим, що в останні десятиріччя спостерігається тенденція до раннього початку статевого стосунку, спричинена акселерацією підлітків, а також вільним доступом до видань сумнівного змісту без “табу” (газети, брошури, журнали), мережі Інтернет, перегляду телепередач і відеофільмів, що пропагують насильство, жорстокість і легковажний, продажний секс.

Якщо сім'я, загальноосвітні заклади чинять цілеспрямований вплив на формування особистості, то вторинні агенти соціалізації, такі як друзі, ровесники, ЗМІ, роблять це на підсвідомому рівні, та їхня роль стає особливо визначною в підлітковому віці. Складність впливу інститутів сім'ї й освіти полягає також у психологічних особливостях підлітків. Це етап швидкого зростання довіри до інформації, отриманої від ровесників і піддавання сумніву того, про що говорять батьки і вчителі. Така ситуація пов'язана з набуттям первинного досвіду схваленням тих моделей поведінки, які стосуються тютюнопаління, вживання алкоголю, експериментування з наркотиками і вступу у ранні статеві стосунки. Додатковим джерелом інформації на “заборонену” тему стає мережа Інтернет.

Аналіз останніх наукових публікацій та досліджень. Поняття “соціальний зв'язок” ввів до наукового обігу Е. Дюркгейм, який вважав, що можна вести мову про соціальні зв'язки в групі, організації та в суспільстві в цілому. Наукові дослідження присвячені проблемі соціальних зв'язків стали предметом

Соціальні зв'язки у формуванні статевої культури підлітків

аналізу відомих вчених, зокрема: О. Айзиковича, М. Вебера, П. Сорокіна, Дж. Хоманса. Питання негативного впливу мас-медіа на поведінку підлітків і ролі групи ровесників у формуванні стереотипів статевої поведінки розглянуті в роботах О. Балакіревої, Н. Бутейко, О. Вакуленко, Т. Говорун, В. Каган, В. Кравця, Г. Коваленко, О. Яременко та ін.

Мета статті – розкрити аспекти змісту окресленої проблеми на формування статевої культури підлітків.

Виклад основного матеріалу. На думку В. Городяненка, соціальні зв'язки є об'єктивними, залежать від соціальних умов, у яких живуть індивіди. Основними їх елементами є: суб'єкти зв'язку (індивіди, спільноти), предмет зв'язку (з приводу чого він здійснюється), механізм свідомого регулювання взаємин між суб'єктами ("правила гри" між індивідами, соціальними спільнотами). На особливість соціального зв'язку впливає різке збільшення чи зменшення чисельності його учасників на основі прямого обміну, моральних принципів добросусідства. Він може виявлятися у формі соціального контакту і соціальної взаємодії. За соціальної взаємодії відбувається обмін діями. Соціальна взаємодія є одним із джерел суспільних явищ, оскільки завдяки їй поведінка людини стає соціальною дією [1, с. 324].

Можна виділити три групи факторів, що визначають наявність соціальних зв'язків: природно-біологічні; психологічні; соціально-інституційні [2, с. 121].

Зауважимо, що незважаючи на те, що молодіжна субкультура була та буде автономною щодо впливу дорослих, все ж особливості сексуальної та репродуктивної поведінки завжди залежатимуть від соціальних зв'язків і рівня освіченості та виховання [3, с. 42]. Разом з тим, не можна ігнорувати того факту, що саме у підлітковому віці великого значення набуває референтна група ровесників (коло значущих людей), на думку яких орієнтується особистість. Відчуваючи потребу бути таким як усі, підліток шукає її втілення в середовищі собі рівних і подібних – серед ровесників. Тому не випадково психологи вважають, що коло однолітків відіграє провідну роль у розвитку соціальних навиків (соціалізації) підлітка. Так, 44% дівчат звертаються за

Соціальні зв'язки у формуванні статевої культури підлітків

порадою до однолітків із питань, які стосуються сексу, 47% обговорюють із ким піти на побачення, 24% цікавить наскільки інтимним може бути перше побачення [4, с. 583-584].

Наслідки впливу референтної групи більше, ніж промовисті: перший статевий контакт відбувається саме під тиском групи; 23% дівчат у віці 15-17 років відчують себе зобов'язаними займатися сексом; 12,4% опитаних дівчат не можуть відмовити партнеру в статевій близькості; 4,5% мотивують це твердженням “так роблять усі” [5, с. 45].

За результатами соціологічного дослідження – 39% молоді, яка отримує інформацію стосовно сексу в середовищі ровесників, на другому місці виступає мережа Інтернет – 30%, телебачення – 23% та старші за віком друзі – 23%. Далі йдуть загальні періодичні видання – 18%, спеціальна література – 15% та батьки – 15% [там само, с. 159].

Відомий російський сексолог І. Кон робить достатньо аргументований висновок про те, що роль колективу ровесників у юності особливо вагома, та жодним чином не може зрівнятись із роллю аналогічного колективу на інших етапах людського життя [6]. Ровесники на певний період стають найважливішою соціальною групою для підлітка й така громада може чинити як конструктивний, так і деструктивний вплив. Група, сформована на основі щирих і відповідальних стосунків, буде сприяти засвоєнню таких навичок поведінки і в майбутньому. Відповідно ровесники з асоціальними нахилами – будуть нав'язувати підліткові свій стиль ризикованої поведінки.

Хоча за даними соціологічного опитування, як ми згадували вище, мас-медіа відіграють дуже важливу роль в інформуванні сучасних підлітків, проте, вони виступають у більшості випадків як джерело розповсюдження міфів про розкішне, безтурботне, незалежне життя багатих людей. Відсутність життєвого досвіду, прагнення до самостійного дорослого життя, бажання мати гарний модний одяг, власні гроші, відвідувати ресторани штовхають неповнолітніх дівчат до занять проституцією [7, с. 8].

Соціальні зв'язки у формуванні статевої культури підлітків

ЗМІ, що характеризуються величезним динамізмом, а водночас орієнтацією на кон'юнктуру ринку, відреагували на прогалини в статево-вихованні молоді лавиною еротичної продукції низької якості, яка пов'язана, в основному, із висвітленням проблем повій, гомосексуалістів і пропагуванням способів стимуляції сексуальної насолоди. Сучасна індустрія сексуальної інформації (відео, живопис, поезія, музика) значною мірою орієнтує особистість на секс заради задоволення, а не заради кохання.

Зростає також вплив ЗМІ на формування у сучасної молоді уявлень про сімейні цінності та статево-мораль. Кіно, телебачення показують контрверсійні стандарти життя, в яких дитина не в змозі розібратися. Захоплення частини молоді порнофільмами може сформувати в юного глядача феномен звикання, чи навіть узалежнення, викликати прагнення відтворити побачені сексуальні дії [8, с. 42].

Одним із найбільш поширених ЗМІ на сучасному етапі є, як відомо мережа Інтернет, яка окрім позитивної сторони отримання необхідної інформації, розширення можливостей для навчання (шляхом дистанційної освіти, відеоконференцій, електронних підручників) і реалізації потреб споживачів (інтернет-магазини, оплата рахунків), розширення контактів тощо), має ще й негативну – це презентація легкодоступних порносайтів.

На думку американських науковців, вибух інтересу до Інтернет-сексу, починаючи від любовних чат-сторінок, спілкування через "скайп" до порносайтів, може призвести до формування молоді з неконтрольованим сексуальним потягом. Це, особливо, стосується тих користувачів мережі Інтернету, які ще недосвідчені в питаннях сексуальності, а надмірна кількість порносайтів, інформація про сексуальні послуги та необізнаність у таких питаннях провокує підлітків на аморальну поведінку.

Малодоступність відповідної науково-популярної літератури для дітей і підлітків із питань статі, сім'ї, міжстатевих стосунків утруднює процес самоосвіти, обмежує й ускладнює просвітницьку діяльність вчителя. На видавничому ринку домінують кричущі заголовки модних журналів на зразок:

Соціальні зв'язки у формуванні статевої культури підлітків

“Як стати сексуальною?”, що не лише стимулюють сексуальну активність підлітків, а й популяризують її, як невід'ємний атрибут сучасного життя.

Настанови щодо сексуальної поведінки на сторінках поширених серед молоді журналів, як “Cool girl” або “Ліза” і т. п., вміщують справжній інструктаж із техніки поцілунку, орально-генітальних зносин, вибору сексуального партнера, коїтальних позицій, тестування сексуальних намірів і потенцій. Найважливішим елементом “статевої зрілості” стає оволодіння технікою злягання, користування презервативом, застереження від венеричних хвороб і т. ін. Реалізація потреби в сексуальному задоволенні передує в таких виданнях пробудженню романтичних почуттів, а задоволення сексуальної потреби штучно відокремлюється від спілкування та дружби [9, с. 42].

У таких журналах провідне місце посідають матеріальні цінності сучасного життя – дорогі речі, будинки, автомобілі, меблі, косметика, різноманітні салони, реклами проведення вільного часу на островах та ін. Рекламується модель заможного життя, ідеальної зовнішності. При цьому не можна знайти відповіді на прості, але важливі запитання: “А, що ж це буде за суспільство, коли в ньому будуть самі лише кіноактори та бізнесмени? Хто сіятиме хліб, учитиме дітей, працюватиме на заводах і т. ін. Як жити іншим, звичайним дівчатам і хлопцям, які не мають “зіркової” зовнішності, розкоші та зв'язку із шоу-бізнесом? Чи вони взагалі будуть позбавлені людського щастя?”

Такі питання варто ставити молодим людям, аби навчати підлітків реально та більш вдумливо ставитися до змісту видавничої продукції такого гатунку. Її мають доповнювати книги та періодика гуманного, духовно-морального спрямування, що різнобічно висвітлюватимуть питання фізичного, морального, естетичного розвитку гармонійної особистості та пропагуватимуть кохання і любов, які ґрунтуються на жертвовності, взаємодопомозі, надійності, порядності й інших загальнолюдських моральних цінностях, а не на інстинктах.

Для України питання навчання дорослих і дітей правильному сприйняттю великого потоку інформації, в якому кожна людина перебуває щоденно, нині є вкрай актуальним. Природно, щоб навчити дітей виваженому ставленню до

Соціальні зв'язки у формуванні статевої культури підлітків

ЗМІ, потрібно, передусім, навчити цьому дорослих. У свою чергу, культура використання інформації дорослими – через сім'ю, загальноосвітні та позанавчальні заклади – може стати надбанням молоді [10, с. 100-101], що є надзвичайно важливим.

Недостатня увага з боку дорослих до сексуальної культури та здоров'я підростаючої особистості, призводить до формування в неї установок на сексуальну сферу як на нижчу в структурі психічного життя, мало пов'язану з виявленням вищих почуттів, духовності тощо. Пояснення функцій тіла, особливо тих, що стосуються репродукції, мають у свідомості більшості дітей і підлітків негативне забарвлення, висміюються, означаються брутальними словами. Вступ в інтимні стосунки часто розглядається підлітками лише як форма дозвілля, яка не пов'язана з виявленням почуття любові та приязні, бажанням налагоджувати тривалі контакти [там само, с. 96-97].

Сучасний стан духовно-моральної нестабільності потребує рішучих соціальних заходів щодо підвищення сексуальної культури молоді. Завдання загальноосвітніх закладів, сім'ї, соціальних державних інститутів – всіляко сприяти духовному оздоровленню, зростанню інтелектуального потенціалу суспільства.

Глобальність проблеми та складність завдань не означає, що її не можна вирішити. У різних країнах вживають заходи щодо підвищення ролі ЗМІ в пропаганді здорового способу життя. Так, у Канаді та США всі телепередачі, кінофільми, де містяться епізоди жорстокості, насильства, сексу, показують лише на спеціалізованих каналах, які сім'я повинна додатково оплачувати.

Науково обґрунтоване формування статевої культури підлітків можна здійснювати через ряд спеціальних, освітніх програм для дітей і юнацтва, дитячу й юнацьку періодику, розширення мережі психологічних консультативних пунктів, телефонів довір'я, випуск тематично спрямованої літератури для дітей різного віку.

Висновки та перспективи подальших розвідок в даному напрямі. Таким чином, роль соціальних зв'язків і вплив оточуючого середовища на підлітків,

Соціальні зв'язки у формуванні статевої культури підлітків

особливо на формування статевої самосвідомості, є досить значним. Наслідки такого впливу безпосередньо будуть залежати від якості джерела інформації, яку отримує підліток. Якщо інформацію, яка поширюється завдяки міжособистісному спілкуванню серед однолітків і друзів важко контролювати, то ЗМІ та видавничу діяльність необхідно інспектувати на державному рівні з метою обмеження деструктивного впливу на несформовану психіку дітей і підлітків. Виняткового регулювання з боку держави та суспільства потребує явище насичення інформаційного простору України такою продукцією, котра не сприяє здоровому способу життя, а навпаки, здійснює негативний вплив на психічне, фізичне та морально-духовне здоров'я підростаючого покоління. Лише під впливом комплексу позитивних факторів можна розраховувати на виховання морально та фізично здорової особистості, яка зможе стати гідним життєвим партнером і добрим вихователем вже для своєї дитини.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків буде дослідження проблеми профілактики статевої деморалізації неповнолітніх дівчат у житті суспільства.

1. Городяненко В. Г. Соціологія : навчальний посібник / В. Г. Городяненко. — Київ : Видавничий центр "Академія", 2003. — 559 с.
2. Вербець В. В. Соціологія : теоретичні та методичні аспекти : навч. метод. посіб. / В. В. Вербець. — Рівне : РДГУ, 2005. — 202 с.
3. Говорун Т. В. Сексуальність та статева поведінка в Україні. Проблеми сьогодення та перспективи / Т. В. Говорун, Б. М. Вортник. — К. : Центр сексології, 1995. — 104 с.
4. Крайг Г. Психологія розвитку / Г. Крайг ; [пер. с англ. под общ. науч. ред. А. А. Алексеева]. — СПб. : Питер, 2000. — Изд. 7-е, межд. — 992 с.
5. Здоров'я та поведінкові орієнтації української молоді : соціологічний вимір (за результатами нац. соціологічного опитування підлітків та молоді 10-22 років). — К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2005. — 256 с.
6. Кон И. С. Психосексуальное развитие и половая социализация / И. С. Кон // Семейная психотерапия при нервных и психических заболеваниях. — Л. : Ленинградский психоневрологический ин-т, 1978. — С. 113—122.
7. Психолого-педагогічна реабілітація дітей, вилучених із секс-бізнесу / [за ред. О. П. Петрашук та І. І. Цушка]. — К. : Ніка-Центр, 2003. — 248 с.
8. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. — К. : Київська правда, 2000. — 688 с.

Соціальні зв'язки у формуванні статевої культури підлітків

9. Говорун Т. В. Соціалізація статі та сексуальності : монографія / Т. В. Говорун. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. — 240 с.

10. Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді / [О. Яременко, О. Балакірева, Н. Бутейко, О. Вакуленко та ін.]. — К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. — 111 с.

Шиделко А. В.

Львовский научно-практический центр
профессионально-технического образования НАПН Украины
д. № 10, ул. М. Кривоноса, г. Львов-32, 79032, Украина

Роль социальных связей в формировании половой культуры подростков

Резюме. Произведен анализ роли социальных связей, в частности друзей, ровесников, средств массовой информации, на формирование половой культуры подростков.

Ключевые слова: социальные связи, половая культура, подростки.

Shydelko A.

Lviv naukovo-praktichniy center
of profesiyno-tekhnichnoy formation of NAPN of Ukraine
d. № 10, ul. M. of Krivonosa, L'vov-32, 79032, Ukraina

Role of social connections in forming of sexual culture of teenagers the

Summary. Analysed role of social connections, in particular friends, persons of the same age, mass medias, on forming of sexual culture of teenagers.

Key words: social copulas, sexual culture, teenagers.